

Benjamin Bouman

De Koninklijke Militaire Academie 1940-1942: KMA-Bandoeng

Dr. B. Bouman (1923) werd na een oorlogsopleiding in Engeland ingedeeld bij het 6e Regiment Veldartillerie en diende ruim drie jaar in West-Java. In 1949 keerde hij terug als beroepsofficier en verliet als legerkorpsartilleriecommandant in 1978 de actieve dienst. Hij studeerde vervolgens geschiedenis in Leiden (1987 doctoraal) en promoveerde in 1995 op Van Driekleur tot Rood-Wit. De Indonesische officieren uit het KNIL, 1900-1950. Hij beschrijft in dit artikel de ontwikkelingen die opmaat vormden tot het Indisch KMA-initiatief.

Ik machtigde legercommandant ter aanvulling korps beroepsofficieren, opleiding hier te lande ter hand nemen. Aanvang opleiding door Berenschot gesteld 1 oktober. Daar KMA Nederland thans niet kan functioneren ik goedkeurde in analogie opgericht Koninklijk Instituut voor adelborsten Soerabaja, (...), opleidingsinrichting hier te lande beschouwen als tijdelijke overbrenging van KMA Nederland en benaming geven Koninklijke Militaire Academie. (...). Starkenborgh.[1]

De oprichting van KMA-Bandoeng in 1940 was een uit hoge nood geboren maatregel. Nederland was bezet en het Japanse optreden was een acuut gevaar voor de vrede in het Verre Oosten. Het initiatief tot oprichting van een militaire academie stond niet op zichzelf. Reeds op 12 juni 1940 had de gouverneur-generaal de minister laten weten dat omstreeks 1 september 1940 een beperkte adelborsten-opleiding te Soerabaja zou worden begonnen. Ook zou op 1 december 1940 een beperkte Hogere Krijgsschool worden geopend ter tijdelijke voorziening in een generale staf- en intendance opleiding.[2] Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) werd gemotoriseerd en modern materieel werd besteld in het buitenland. Maar het Indische leger had internationaal geen prioriteit en maar weinig van het bestelde materieel bereikte de Indische havens. Laat ons de ontwikkelingen die opmaat vormden tot het Indisch KMA alternatief, nader beschouwen.

De aanloop naar 1940

...Daarom ben ik bang, dat het Japanse probleem één van de ernstigste bedreigingen zal vormen in de komende jaren.

Minister van Koloniën S. de Graaff aan gouverneur-generaal Jhr. mr. B.C. de Jonge dd 9 april 1933.[3]

De zich steeds duidelijker manifesterende Japanse bedreiging van de Nederlands-Indische integriteit was er de oorzaak van dat in steeds breder kring het 'Japanse gevaar' werd onderkend. Enerzijds was er de laatdunkende spot over de Japanner als militair, met zijn kromme benen en bijziendheid waardoor hij ongeschikt zou zijn als vliegenier en geen tegenstander om zich zorgen over te maken. Anderzijds groeide in Indië het besef van naderende machtsverschuivingen. De crisis in Mandsjoerije (1931/1932), de economische penetratie van Indië in de jaren '30 en de Japanse demarche van 1933 bij de Nederlandse regering - die aanleiding gaf tot bovenstaande ministeriële ontboezeming - om 700.000 Japanners in Nieuw-Guinea toe te laten teneinde de bevolkingsdruk in eigen land te verminderen, versterkten de gevoelens van onbehagen. Het verlaten van de Volkenbond door Japan op 27 maart 1933 en zijn bloedige oorlogshandelingen in China voedden de onrust. Daarbij kwam de sinds de late jaren '30 openlijk gespuide claim van Japanse autoriteiten, de Indische economie binnen de 'Groot Oost-Aziatische Welvaartssfeer' te willen integreren en als beschermer op te zullen treden van de inheemse bevolking in Nederlands-Indië.[4]

In de Nederlands-Indische Volksraad was sedert de jaren '20 veelvuldig aangedrongen op vestiging van een Indische beroepsofficiersopleiding. Het waren vooral de inheemse volksraadsleden die - met enige vasthoudendheid - aandrongen op een ruimer toelatingsbeleid voor Indonesiërs tot die opleiding.[5] Vóór 1940 werd de suggestie door de legercommandanten steeds met klem van de hand gewezen: KMA-Breda had voldoende potentieel, de blikverruimende werking van een opleiding in Nederland kon node worden gemist, de homogeniteit van het officierskorps zou worden aangetast en het aantal geschikte docenten in Indië was zeer beperkt. Deze Indonesische volksraadsleden streefden ernaar de inheemse bevolking tot militaire zelfstandigheid te brengen in een krachtige nationale weermacht, als enige middel om Indië in de toekomst tegen een vreemde invasie te verdedigen. Zij behaalden in 1938 een beperkt succes toen Soetardjo een motie indiende, waarbij hij erop aandrong een Indische officiersopleiding in het leven te roepen. De motie werd met 26 stemmen vóór en 25 tegen aangenomen. Maar aan de wens werd geen gevolg gegeven.[6] Het streven naar meer Indonesische militaire zelfstandigheid paste niet in het Nederlands politiek beleidskader.

In de Zuidoost-Aziatische koloniale gebieden bestonden in dit opzicht grote verschillen. In Frans Indochina werden vóór 1950 in het geheel geen inheemse aspirant-officieren geworven. In de Filippijnen echter werd in 1934 generaal D. MacArthur, de Amerikaanse chef generale staf, benoemd tot adviseur van Manuel Quezon, de eerste president van het Filippijnse gemeenebest. Dit leidde tot de oprichting van een klein, geheel Filippijns beroepsleger en een groot reserveleger met de bijbehorende opleidingscapaciteit. Op dit land richtten zich de blikken van de Indonesische politiekgeschoolde élite primair. Ook in Brits-Indië waren echter, vooral sinds de Eerste Wereldoorlog, veel inheemsen tot officier opgeleid. Daar was het Indian Army aan het eind van die oorlog uitgegroeid tot een strijdmacht van 1.500.000 man en werd in 1932 te Dehra Dun een Indiase militaire academie opgericht. Ondanks vele politieke conflicten en zelfs opstand in het land bleef het Indian Army loyaal tijdens de oorlog tegen Japan.[7]

De versterking van het KNIL die in 1936 inzette, deed meteen de behoefte aan beroepsofficieren, maar ook reserveofficieren, toenemen.[8] Aanvankelijk werd in de behoefte aan de laatstgenoemden voorzien door in Nederland opgeleide reserveofficieren van de Koninklijke Landmacht, die in Indië woonachtig waren. Een weinig ideale oplossing gezien de grote verschillen tussen beide legers en het vóór 1935 ontbreken van middelen om deze reserveofficieren voor bijscholing onder de wapenen te roepen. Zo kwam het in 1936 toch tot de oprichting van een reserveofficiersopleiding. Om tot deze nieuwe opleiding te worden

toegelaten, moest de aspirant dienstplichtig zijn en bovendien een vijfjarig hbs- of gelijkwaardig diploma bezitten. Omdat Nederlandse onderdanen/niet-Nederlanders niet dienstplichtig waren, kwamen zij voornamelijk niet voor opleiding op dit instituut in aanmerking.[9]

De eerste opleiding van twintig militiesergeanten tot reserveofficier begon op 15 september 1936 bij het 1e Depot Bataljon Infanterie te Bandoeng. Daarna volgden grote aantallen Nederlanders in de leeftijdsklasse van 17 tot 33 jaar. Dat waren veelal dienstplichtigen die gezien hun maatschappelijke functie hun middelbare schoolopleiding hadden beëindigd, soms na uitstel van eerste oefening te hebben verkregen. In 1938 kreeg de opleiding de naam 'Corps Opleiding ReserveOfficieren' (CORO). Aan de infanterieopleiding werd in 1938 een opleiding voor de militaire administratie toegevoegd en in 1940 een voor de artillerie. In het tijdvak 1936 tot 1942 werden zes opleidingen georganiseerd. Het CORO heeft daarmee een essentiële aanvulling geleverd zowel op het Indische (aspirant-) reserveofficiers-, als - na oprichting van KMA-Bandoeng op 1 oktober 1940 - op het (aspirant-) beroepsofficierscorps. De militie-vaandrigs (CORO) en daartoe geschikt beoordeelde leerlingen van de CORO-opleiding 1940/1941 werden toen namelijk in de gelegenheid gesteld zich voor deze beroeps-officiersopleiding aan te melden.[10] Met ingang van de cursus 1940/1941 werden ook inheemse aspirantreserve-officieren toegelaten op vrijwillige basis.[11]

Het CORO-curriculum

De opleidingstijd voor de reserve-officier bedroeg een jaar. Aangezien dit jaar voor de betreffende aspirant-beroepsofficieren in de plaats kwam van het eerste KMA-jaar, zal hier worden ingegaan op het curriculum.

De opleiding werd met ingang van de cursus 1938/1939 in vier perioden onderverdeeld - inbegrepen, als vierde periode, een korte detachering bij 'de troep' - en steeds aangepast aan de ervaringen van vorige cursussen. De opleiding mondde vanaf de cursus 1940/1941 uit in een eerste periode van twee maanden waarin een begin werd gemaakt met de vorming van burger tot militair. Basiskennis werd bijgebracht en er werd veel aandacht besteed aan fysieke training. Zij die slaagden voor de tests werden bevorderd tot militiebrigadier en op voorlopige basis toegelaten tot de CORO-opleiding.

De tweede periode van ruim twee maanden richtte zich voor wat betreft de infanteristen - de artilleristen volgden de verdere opleiding aan het Depot Mobiele Artillerie - op de tactiek van het bataljon, zoals vervat in het Algemeen Tactisch Voorschrift en het Gevechtsvoorschrift Infanterie. Bij velddienstoefeningen lag de nadruk op het optreden in groepsverband.[12] Het studietempo werd opgevoerd. Aan het eind van deze periode volgde wederom een tweede selectie en bevordering tot militie-sergeant. Voor de geslaagden gold, dat zij nu definitief waren toegelaten tot de reserve-officiersopleiding en de zo begeerde 'Hongaarse Krul' op de sergeantsonderscheidingstekens mochten dragen. Bovendien kon nu het witte uitgaansuniform worden aangemeten, waardoor zij duidelijk herkenbaar waren als aspirant-reserveofficier. Op de eettafels prijkte voortaan wit aardewerk servies.

In de derde periode van ruim vijf maanden werd de nadruk gelegd op het optreden als sectiecommandant (pelotonscommandant) en de rol van de sectie in groter verband.[13]

Proefwerken en tests besloten de opleiding aan het CORO. De geslaagde aspirant-reserveofficieren werden bevorderd tot militie-adjutantonderofficier-titulair en gedurende ruim twee maanden gedetacheerd bij de troep om voor de laatste maal de geschiktheid als aspirant-reserveofficier in de rang van CORO-vaandrig te bewijzen. De aspirant-beroepsofficieren meldden zich op de KMA en werden als cadet-sergeant voor wat betreft de infanterie

gedetacheerd bij de veldbataljons als brigade-(groeps-)commandant. Daarna volgden enkele weken verlof voorafgaand aan de KMA-studie.

Zoals gezegd vond de opleiding van de CORO-artilleristen plaats op het Depot Mobiele Artillerie (DMA) te Tjimahi. Op 7 september 1940 werden de 55 militiebrigadiers die artillerist wilden worden, onder wie een tiental Zuid-Afrikaanse vrijwilligers, overgeplaatst naar dit Depot. De cursisten kregen een praktische opleiding voor de drie bij het KNIL ingevoerde veldstukken: de 10,5 Houwitser, de 7,5 Veld en de 7,5 Berg. Als aanstaand officieren van een bereden wapen leerden zij ook paardrijden.[14] Aan het eind van de opleiding volgden twee schietseries op het artillerie-schietterrein van Batoedjadjar (ongeveer tien kilometer ten zuiden van Tjimahi). Daarna volgde een laatste testserie. De geslaagde aspirant-reserveofficieren werden bevorderd tot vaandrig en gedetacheerd bij de mobiele artillerie-afdelingen. De aspirant-beroepsofficieren gingen via de KMA op een tweemaandse detachering bij veldartillerieeenheden, waar zij dienden als stukscommandant of wachtmeestervuuregeling. Na twee weken verlof begon met ingang van 1 oktober 1941 hun tweede studiejaar op de KMA.

De CORO-tijd had - zoals een van de cursisten het uitdrukte - geestelijk en lichamelijk veel gevegd. De KMA-cadetten konden terugzien op een jaar van intensieve opleiding, waarbij de internationale situatie hun studiezin zeker had aangewakkerd. Toegewijde instructeurs hadden hen niet alleen basiskennis voor een officier bijgebracht, maar ook zelfvertrouwen en saamhorigheidszin weten te bevorderen, gevoelens die bij de voortgezette KMA-opleiding goed van pas zouden komen.

KMA-Bandoeng, een academie onder oorlogsdreiging

De KMA werd provisorisch ondergebracht in de voormalige huishoudschool aan de Menadostraat 9, tegenover het exercitieterrein van het Depot Bataljon. Een nieuw complex aan de Houtmanstraat werd gebouwd om de KMA en de Hogere Krijgsschool daar het volgend jaar onder te brengen. De instroming verliep als volgt:

- Op 1 oktober 1940 werd begonnen met een 'tweede studiejaar' voor 30 cursisten, op een uitzondering na CORO-infanterie-vaandrigen van de lichten 1938/1939 en 1939/1940, die ongehuwd en niet ouder dan 26 jaar moesten zijn. Zij werden benoemd tot cadet-vaandrig.
- De 103 voor beroepsofficier geschikt bevonden aspirant-reserveofficieren van de CORO-lichting 1940/1941 zouden in oktober 1941 hun tweede KMAstudiejaar beginnen in de rang van cadet-sergeant. Onder hen waren 3 cavaleristen, 21 artilleristen, 10 genisten en 8 cadetten militaire administratieas - Toen men medio 1941 rechtstreeks tot de KMA kon worden toegelaten, werden de 160 man die zich hiertoe hadden aangemeld, op 17 juni 1941 bij het Depot Bataljon opgeroepen. Onder hen bevonden zich ook een aantal Indonesiërs en een Chinees. Zij werden getest en ontvingen er een driemaandse basisopleiding. De 92 goedgekeurden zouden als cadet het eerste studiejaar volgen. Het jaar telde naast de infanteristen, 3 cavaleristen, 28 artilleristen, 8 genisten en 7 cadetten militaire administratie.

De opening van de KMA op 1 oktober 1940 door de legercommandant, luitenant-generaal G.J. Berenschot, was voor de aangetreden dertig cadettenvaandrig en de ruim tweehonderd CORO-militie-brigadiers, waarvan velen een jaar later als cadet-sergeant de KMA zouden bevolken, een gebeurtenis die voorgoed in hun geheugen gegrift zou blijven.

De eerste 'directeur' van KMA-Bandoeng was majoor van de Generale Staf P.G. Mantel. Hij werd op 15 mei 1941 opgevolgd door overste H. van Altena, reeds bekend bij de cadetten als korpscommandant van het 1e Depot Bataljon en als KMA-docent.

Vanaf het begin werd getracht de tradities van het Bredase cadettencorps voort te zetten. De cadetten ondervonden daarbij krachtige steun van hun mentor. Ook werden vijf jonge luitenanten

van het KMA-Breda promotiejaar 1939 aangewezen om de Bredase gewoonten en terminologieën te helpen doorgeven.[16] Aangezien er geen oudstejaar was om de nieuwe cadetten te ontgroenen, nam het promotiejaar 1939 deze taak op zich. De 'foettijd' duurde maar kort.

De cadetten werden alfabetisch ingedeeld in klassen van vijftien man. De dienst begon dagelijks om 05.45 uur met ochtendgymnastiek, bij toerbeurt geleid door een van de cadetten.

Ziekenrapport werd om 06.00 uur gehouden door dokter M.M. Hilfman (officier van gezondheid 1e klas), tevens docent militaire gezondheidsleer. De lessen werden hoofdzakelijk in de ochtend gegeven, met dien verstande dat voor de buitenlessen - zoals sport en zwemmen - meestal om 16.00 uur werd aangetreden. Van Bredase reglementen en voorschriften werden herdrukken vervaardigd. Omdat de modernste tactiek nog niet in de voorschriften was verwerkt, werd voor dit vak een dictaat uitgegeven. Veelvuldig werd zowel overdag als bij duisternis te velde geoefend. Meer dan op het CORO werden oefeningen op compagnies- en nu ook op bataljonsniveau gehouden. Om tijd te winnen ging men per dienstfiets of privé motorfiets naar het oefenterrein. Cadetten konden ook worden ingedeeld bij een beschikbaar gestelde oefencompagnie van het in Bandoeng gelegerde XVe Infanterie Bataljon. Een gunstige omstandigheid, die ertoe bijdroeg dat het vereiste niveau sneller werd bereikt.[17]

Begin mei 1941 werd bekend gemaakt dat - gezien het grote tekort aan officieren bij de troep - de opleiding van de cadetten van het oudste jaar met een jaar zou worden bekort. Per 1 oktober 1941 zouden zij bij een infanterie bataljon worden ingedeeld. Dat betekende, dat voor het verwerken van de resterende derdejaars studiestof nog geen vijf maanden beschikbaar waren! Vaak moest tot diep in de nacht worden gestudeerd. Onderling werd afgesproken dat er niet (meer) zou worden gespiekt. Immers het resultaat van het examen was bepalend voor de volgorde in de ranglijst bij de benoeming tot officier.[18] Naast de studie waren er schietoefeningen, alarm- en nachtoefeningen en extra opdrachten, zoals het geven van ochtendgymnastiek aan de jongstejaars cadetten die op 17 juni 1941 waren opgekomen bij het 1e Depot Bataljon. Het liet weinig tijd - mede gezien de gescheiden legering - voor het foeten van de jongerejaars, waarvan de namen in mei bekend waren gemaakt. Het officiersexamen was zwaar. Van de 30 oudstejaars slaagden er 22, waarvan 3 na een herexamen. Het studiejaar eindigde met een verdedigingsoefening en een driedaagse excursie naar de verdedigingswerken rond Soerabaja. Op 30 september 1941 verlieten de cadetten die waren geslaagd de KMA, om zich na een week verlof te melden bij de bataljons waarbij zij waren ingedeeld. Op 15 december 1941 - kort na Pearl Harbor - werden ze vervroegd tot tweede luitenant benoemd en vervolgens bij hun bataljons beëdigd.

Op 2 oktober 1941 werd het nieuwe KMA-gebouw in gebruik genomen en werden de nieuwe cadetten plechtig geïnstalleerd. De KMA werd nu bevolkt door het tweede jaar, dat eind september van detachering was teruggekeerd, en het jongste jaar. De veertig docenten waren met veel moeite bijeengebracht; het waren behalve (oud-)officieren, ook hoogleraren van de Technische Hogeschool en krachten van het Departement van Onderwijs.[19]

De korte ontgroeningstijd van het jongste jaar werd op 13 oktober 1941 onderbroken door het noodlottige vliegongeval, waarbij legercommandant Berenschot om het leven kwam. Het schokte het cadettencorps; de generaal had grote belangstelling voor de officiersopleidingen en had zich er vaak laten zien. De oorlogsdreiging leidde ertoe dat het studietempo werd verhoogd. Vaak diende er na het avondappèl van 22.00 uur te worden doorgewerkt. De cavaleristen ontvingen hun wapeninstructie van tweede luitenant I.D. Backer.[20] De cadetten-sergeant der Artillerie, die het vorige jaar op het CORO de reserveofficiersopleiding van de veldartillerie hadden gevolgd, kregen nu opleiding bij de in Bandoeng gelegerde IIIe Afdeling Luchtdoelartillerie. De

afdeling was uitgerust met 4 en 8 cm luchtdoelgeschut. De artilleristen van het jongste jaar gingen driemaal per week naar het Depot Mobiele Artillerie voor de veldartillerie-opleiding. Naast de algemene KMA-vakken werden de vereiste exacte wetenschappen gedoceerd.[21] Een groot deel van de wapentechnische opleiding van de genisten werd gegeven aan de Technische Hogeschool. De cadetten van de Militaire Administratie hadden voedselkeuring en geneeskundige hulp in hun vakkenpakket, gezien hun mogelijke plaatsing op buitenposten. Om te voorkomen dat cadetten instructie zouden missen, werd de wacht doordeweeks verzorgd door in Bandoeng gelegerde parate onderdelen. Gedurende het weekend verzorgden de cadetten zelf de KMA-wacht. De leiding van de KMA hield de teugels strak om het al te onstuimige optreden van de jonkers in toom te houden. Naast krijgstuchtelijke straffen, in de vorm van enige dagen licht of verzwaaard arrest, werd op ruime schaal weekeinde-permissie ingehouden.

Op 24 november 1941 herdacht KMA-Bandoeng dat 113 jaren geleden te Breda de KMA werd opgericht. Als blijk van waardering van de Bandoengse burgerij voor haar KMA, bood bij die gelegenheid de burgemeester een verkleind model aan van het korpsvaandel van KMA-Breda.[22]

De Japanse overval op Pearl Harbor, de daarop volgende Nederlandse oorlogsverklaring en de algehele mobilisatie brachten grote veranderingen teweeg. De spanning steeg, mede door vrees voor een vijfde colonne.[23] Consignatie en veel wachtdiensten volgden. Daarna werd het oefenprogramma zo goed mogelijk voortgezet onder dreiging van het naderend oorlogsgeweld: De Japanse opmars in Malakka vorderde gestaag; op 10 december werd de kern van de Britse vloot in Zuidoost-Azië, de slagkruiser Repulse en het slagschip Prince of Wales, door Japanse vliegtuigen vernietigd; diezelfde dag landden Japanse troepen op de Filippijnen en ging het Amerikaanse steunpunt Guam verloren; 16 december begonnen landingen op Brits Noord-Borneo. ... Op 24 december werd het gehele jongste jaar tot zijn grote vreugde bevorderd tot cadet-brigadier. De stemming onder de cadetten bleef uitstekend.

Helaas moest het fraaie, gloednieuwe KMA-complex aan de Houtmanstraat dat zo kortgeleden in gebruik was genomen, weer worden verlaten.[24] De legerleiding achtte met het oog op het gevaar van luchtbombardementen spreiding van de Bandoengse opleidingseenheden gewenst en begin januari 1942 werd de KMA verplaatst naar Garoet, vijftig kilometer zuidoost van Bandoeng. De tien genisten van het tweede jaar bleven echter achter met het oog op de colleges aan de Technische Hogeschool.

In het koele Garoet werden de cadetten ondergebracht in Hotel Papandajan, theorielessen werden in de nabijgelegen sociëteit gegeven. Wel moesten de cadetten hier dagelijks wachtdienst leveren. Om de week gingen nu de artilleristen van het jongste jaar met de trein voor een week naar het DMA in Tjimahi voor verdere instructie- veldartillerie. De tweedejaars artillericadetten verlieten Garoet op 1 februari 1942 in de rang van vaandrig om hun opleiding in Soerabaja bij de Ie Afdeling Luchtdoelartillerie voort te zetten. Dagelijks ging de ene helft van de klas naar de stellingen in het havengebied voor instructie batterijdienst en bediening van het batterijvuurleidingstoestel. De andere helft hielp in de kazerne bij het inventariseren en beproeven van de uit de Verenigde Staten aangekomen uitrustingsstukken. Toen de bombardementen op het havengebied van Soerabaja in alle hevigheid waren begonnen, kwam er dagelijks om 11.00 en 15.00 uur een vlucht van een dertigtal Japanse bommenwerpers over en kwamen de batterijen in actie.[25] Vóór de Japanse landingen op de kust van Java kwam er een eind aan deze 'praktijkopleiding', omdat de Japanners hun bombardementen op het havengebied van Soerabaja staakten. Bovendien kon het geïnventariseerde nieuwe Amerikaanse luchtdoelartillerie-materieel - slechts voorzien van een technische handleiding voor monteurs - niet tijdig operationeel worden ingezet. De cadetten-vaandrig werden ingedeeld als sectiecommandant bij een inderhaast opgericht

'infanteriebataljon', samengesteld uit onvolledig opgeleide inheemse militairen, het 'Bataljon Van de Logt', genoemd naar de commandant, kapitein der Artillerie A.W. van de Logt. Het bataljon bezette aanvankelijk stellingen in de westrand van Soerabaja. Op 14 februari 1942 landden Japanse parachutisten bij Palembang op Sumatra, op 15 februari viel Singapore. In de volle overtuiging dat nog niet alles verloren was en wetende dat op dat ogenblik geen andere mogelijkheid aanwezig was zich meer verdienstelijk te maken, wierpen de cadetten zich vol ijver op de hun opgedragen nieuwe taak en het zo goed mogelijk opvoeren van de gevechtswaarde van de onder hen gestelde manschappen. In de nachten van 4 en 5 maart deserteerde het merendeel van de inheemse militairen; op 6 maart werden de restanten van het bataljon naar Madoera geëvacueerd.[26]

Tijdens een bezoek van de inspecteur der Infanterie aan Garoet wisten de tweedejaars infanteriecadetten hem te overtuigen van het nut ook hen bij de troep te doen indelen. Per 15 februari 1942 werden de tweedejaars cadetten bevorderd tot cadet-vaandrig en volgden ook de infanteristen en de genisten hun bestemming. Van de infanteristen zouden er vier sneuvelen bij de gevechten op Java. In Garoet bleven slechts de cadetten-vaandrig van de Militaire Administratie en het jongste jaar achter.

Opgemerkt moet worden dat uit het oudste en het tweede KMA-Bandoengjaar veertien man die zich hadden aangemeld bij de Militaire Luchtvaart van het KNIL, Australië wisten te bereiken vanuit Tjilatjap met het ms. Abbekerk. Zij werden in de Verenigde Staten opgeleid bij de Amerikaanse luchtmacht. Vier van hen zouden sneuvelen.[27]

Het einde van KMA-Bandoeng

Ik denk dat wij die samen opgroeiden in Indië, zonder uitzondering (...) Nederlands Oost-Indië als ons eigen land beschouwden. (...). Wij zagen het als onze taak om ons recht op dat land te verdedigen en onze toekomst te beveiligen. (...). We namen automatisch aan dat ons belang samenviel met het belang van de Indonesiërs", aldus een brief van ir. H.J. Saaltink, ex-cadet genie jongste jaar, dd 19-3-2002.

De dag na de rampzalige Slag op de Java Zee ontving de directeur van de KMABandoeng, overste Van Altena, opdracht van de inspecteur der Infanterie zich met de Garoetse rest van het cadettencorps naar Lembang - een tiental kilometers noord van Bandoeng - te begeven. Hier diende hij met de cursisten van het CORO en vijfhonderd inheemse recruten van het 3e Depot Infanterie uit Gombong een gevechtseenheid te formeren onder hoger bevel van de commandant van de Groep Bandoeng. Van Altena beschikte daarbij niet over een staf - buiten zijn luitenant-adjudant - had geen verbindingen behalve de open PTT-lijn naar zijn hogere commandant, geen arts of hospitaalsoldaten, zelfs geen stafkaart buiten één autowegenkaart van de Nederlands-Indische Automobiëclub. De transportmiddelen waarover werd beschikt, waren gevorderde personenauto's, bestuurd door cadetten, en vier motorfietsen, persoonlijk eigendom van cadetten. De cadetten werden ingedeeld in twee secties deel uitmakend van een compagnie onder kapitein Paardekooper. De cadetten van de Militaire Administratie volgden een andere bestemming bij parate eenheden. Vanaf 5 maart, bij het naderen van de vijand die via de Tjiaterpas en Lembang door zou stoten naar Bandoeng, waren de jongstejaars cadetten en de CORO-sergeanten onafgebroken in touw, overdag onder zware luchtaanvallen. Op 6 maart hield de Compagnie-Paardekooper stand in de voorste lijn ondanks zware verliezen. Het waren niet alleen dagen zonder rust, maar ook vrijwel zonder aanvoer van eten en drinken. Laat in de namiddag van 7 maart 1942 kwam de opdracht de strijd te staken. De reactie van de cadetten was er een van diepe teleurstelling.[28] Tijdens de beproevingen in krijgsgevangenschap zouden achttien van

hen - onder wie één luitenant van het oudste jaar - het leven laten. Met de capitulatie van het KNIL hield de KMABandoeng op te bestaan.

De KMA-Bandoeng heeft drie promotiejaren gekend: het oudste, het tweede en het jongste jaar. De onderlinge band tussen beide laatstgenoemde jaren, die tezamen geruime tijd het nieuwe gebouw aan de Houtmanstraat bevolkten, was uiteraard het hechtst. Dit mag blijken uit een ontboezeming van een ex-cadet van het tweede jaar:

Wat mij het meest heeft geraakt is, dat de oorlog en de kamptijd de onderlinge band tussen de cadetten van het tweede en jongste jaar heel sterk heeft verstevigd en een vriendschap heeft doen ontstaan voor het leven.[29]

De Indonesische cadetten van KMA-Bandoeng

De sfeer was goed. Ons nationalisme werd geïnspireerd door het Nederlands nationalisme. Als er gezongen werd "t is plicht dat ied're jongen aan d'onafhankelijkheid van zijn geliefde Vaderland zijn beste krachten wijdt", dan zei ook ons dat iets. Maar wij beseften dat wij Indonesiërs waren en wilden dat het ook voor ons zou opgaan. Dat was de ambiguiteit van die periode!, uit een interview met T.B. Simatupang te Jakarta dd 3 november 1988.

Het tweede en jongste jaar tezamen telden 22 inheemse cadetten, onder wie 4 van Chinese landaard. Van hen werden tijdens de Japanse bezetting twee cadetten-brigadier geëxecuteerd en verdronk een cadet-vaandrig bij de Junyu Maru-ramp. Trouw aan het KNIL zouden - na de Japanse capitulatie - vijf mogelijk zes cadetten blijven, onder wie drie Chinezen, dertien gingen over naar de strijdkrachten van de Republiek.[30]

De onderlinge band tussen de cadetten - Nederlands en inheems - en die met de leraren was uitstekend. Voor de cadetten, die elkaar vaak al vanaf de schoolbanken kenden, maakte het verschil in landaard weinig uit, men was gelijken onder elkaar. Natuurlijk waren er verschillen, die voortsproten uit de verschillende culturen waaruit men stamde. Zo vond ex-cadet-vaandrig Askari, zoon van de adjudant-onderofficier der Artillerie KNIL R.A. Kartapranata:

Bij feesten kwamen de Indonesiërs zonder meisjes. Wij keken altijd hoe de dansende paren zich gedroegen. Dat was naar onze mening wel een beetje raar. Vooral dat vrije gedrag van getrouwde mensen vonden wij vreemd.[31]

Hoe was het gesteld met de nationalistische instelling van de inheemse cadetten? Vooropgesteld kan worden, dat bij de jongeren van Chinese afkomst geen sprake was van enige affiniteit met het Indonesisch nationalisme. Zij waren a-politiek ingesteld en zoals de ex-cadet-vaandrig Liem H.O. King In het uitdrukte: De Chinees dacht materialistisch, hij wilde zaken doen. De Batakse cadetten A.H. Nasution en T.B. Simatupang daarentegen waren duidelijk wel politiek geïnteresseerd en nationalistisch gezind. Zij zochten geen militaire carrière, maar waren zich bewust, dat ze zich in het militaire vak moesten bekwamen om zo onze bijdrage te kunnen leveren als de gelegenheid van onafhankelijkheid zich zou voordoen.[32] Met anderen durfden zij daar niet over te praten. Ook niet met hun goede vriend cadet A.E. Kawilarang, want diens vader was majoor van het KNIL. Evenmin bijvoorbeeld met een andere jaargenoot M.R. Kartakoesoema, wiens vader bestuursambtenaar was. Alhoewel door cadetten als Kawilarang en Askari - zoons van KNIL-militairen - over Indonesische onafhankelijkheid niet werd nagedacht, begon bij anderen de gedachte aan grotere zelfstandigheid in de toekomst wel post te vatten. Een gedachte die bij voorbeeld op de Bandoengse hbs, waar de Indonesische hbsvereniging Spes Patriae in 1931 was opgericht, steun kreeg van directeur W.F. Gisolf. Zoals de oud-leerling, ex-KMA-Breda-officier R. Didi Kartasasmita zich herinnerde: We hadden de beste bedoelingen hier

in de toekomst een onafhankelijke staat te creëren, in samenwerking met het Nederlandse Koninkrijk. Voor het gros der KMA-cadetten ontloek de gedachte dit ook zonder medewerking van Nederlandse zijde na te streven, pas tijdens de Japanse bezetting. De cadetten van de KMA-Bandoeng die overgingen naar de TNI, zouden in de Indonesische vrijheidsstrijd een uitermate belangrijke rol spelen.[33]

Naschrift

De sfeer na de bezetting van Nederland en de sterk toegenomen Japanse dreiging werkten in de hand dat zij die zich voor een officiersopleiding aanmeldden, zich met extra enthousiasme in opleiding begaven en door hun Europese omgeving ook extra werden gewaardeerd. Ook het slechte nieuws over het verloop van de oorlog was voor de cadetten aansporing tot nog meer inspanning. De opleiding in het 'eigen Indië', de zware oefeningen - incidenteel na terugkeer in het garnizoen opgevangen door de stafmuziek van het XVe Bataljon Infanterie voor een mars door de stad - het fraaie uitgaanstenuw waar ook 'de meisjes' niet ongevoelig voor waren, droegen bij tot een hoog moreel. Kundige, uitstekend gemotiveerde docenten hadden bijna vaderlijke zorg voor hun cadetten zowel vóór 8 maart 1942 als daarna in krijgsgevangenschap.[34] Ook de intensieve opleiding, onderbroken door momenten van ontspanning, wekten korpsgeest, saamhorigheid en zelfvertrouwen op. Er zou een zwaar beroep op worden gedaan in de volgende jaren van beproeving.

De strijd in Indië in 1942 werd verloren, maar de jonge officieren en cadetten opgeleid aan de KMA-Bandoeng hebben - evenals de aspirant-reserve-officieren van het CORO - blijk gegeven van voorbeeldige inzet. KMA-Breda heeft reden bij de terugblik op haar 175-jarige geschiedenis, ook de herdenking van haar tijdelijk naar Indië overgebracht vervangend instituut, de KMA-Bandoeng, in ere te houden.[35]

Literatuur en bronnen

- Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage
- Ministerie van Koloniën 1940-1945
- Ministerie van Defensie 1940-1945

Brieven en interviews

- Brieven van luitenant-kolonel b.d. J. Boom, kolonel b.d. C.A. Heshusius, luitenant-kolonel b.d. F.F. Hubeler, majoor b.d. J.M. Koster, kolonel b.d. H.W. Neidig, luitenant-kolonel b.d. J.R.J. Rugebregt, eerste luitenant b.d. ir. H.J. Saaltink en gesprek met wijlen luitenant-kolonel H.E.W. Kerdijk.
- Interviews met generaal b.d. TNI H. A.H. Nasution dd 2-11-1988, luitenantgeneraal TNI T.B. Simatupang dd 3-11-1988, kolonel b.d. TNI A.E. Kawilarang dd 10-11-1988 en luitenant-generaal b.d. TNI Askari dd 10-11-1988 te Jakarta, met generaal-majoor b.d. TNI Didi Kartasasmita dd 7-11-1988 te Kebajoran en met eerste luitenant b.d. KNIL Liem H.O. King In te Amstelveen dd 5-4-1988.

Literatuur

- Bouman. B., Van Driekleur tot Rood-Wit: de Indonesische officieren uit het KNIL, 1900-1950 ('s-Gravenhage 1995).
- Brabänder, W.H., J.M. Koster, H.W. Neidig, J.R.J. Rugebrecht, J.D.G. Crama, Officiersopleidingen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in Nederlands-Indië, 1936-1950 (Aerdenhout 1990).
- Burgman, A.L., J.B. Kandou, H.W. Neidig, R.A. Peter, E. van 't Sant, De reserve-officiersopleiding CORO 1941-1942 (Rijswijk 1991).
- Bussemaker, H.Th., Paradise in peril: Western colonial power and Japanese expansion in South-East Asia, 1905-1941 (Amsterdam 2001).
- Voskuil, R.P.G.A., C.A. Heshusius, K.A. van der Hucht, V.F.L. Vollé, H.G. Spanjaard, Bandoeng: beeld van een stad (Purmerend 1996).

Noten

- 1 Telegram van de gouverneur-generaal aan de minister van Koloniën te Londen dd 21 september 1940, ARA, Ministerie van Koloniën Londen 1940-1945, inv.nr. 1025.
- 2 ARA, MK Londen 1940-1945, inv.nr. 1024. ARA, Min Def Londen, inv.nr. 97.
- 3 Bussemaker, Paradise in peril, 309.
- 4 Bussemaker, Paradise in peril, 308-324, 612-688. In 1940/1941 tekende het gevaar zich nog duidelijker af toen het Japanse leger in Zuid-China in september 1940 de grens met Frans Indochina overschreed en troepen bij Haiphong aan wal zette; 23 juli 1941 werd ook ZuidIndochina bezet. Op 27 september 1940 had Japan te Berlijn het Drie Mogendheden Verdrag met Duitsland en Italië gesloten. De economische

- onderhandelingen in Indië met Japan, die 12 september 1940 waren begonnen, liepen op niets uit en werden 17 juni 1941 beëindigd.
- 5 Bouman, Driekleur, 14, 25-28, 53. In de negentiende eeuw had Indië wel officiersopleidingen gekend - zoals de Kadettenschool te Semarang (1818-1826) en de Militaire School (1852-1896), naast de officiersopleidingen bij de eigen korpsen vóór 1852 - doch deze waren niet bestemd voor inheemsen. In 1907 opende aan de Militaire School in Meester Cornelis het Instituut der inlandse officieren bij de landmacht in Nederlands-Indië zijn poorten. De belangstelling van inheemse zijde was gering; voornaamste reden was het gemis aan gelijkstelling met Europese officieren (eindrang inlands kapitein en te lage bezoldiging). De opleiding leverde slechts dertien inlandse officieren af gedurende haar bestaan (1907-1914). Vanaf 1918 gingen inheemse aspirant-officieren naar de KMA-Breda voor hun opleiding.
- 6 Bouman, Driekleur, 121.
- 7 Een niet onaanzienlijk deel van de Brits-Indische troepen dat op Malakka en in Singapore in Japanse krijgsgevangenschap was geraakt en gescheiden werd van het Britse kader, bleef niet loyaal. Het streed aan Japanse zijde in het Indian National Army van Chandra Bose.
- 8 Het aantal KMA-Breda-cadetten voor het Indische leger werd aanzienlijk opgevoerd van 79 in 1935 tot 201 in 1939.
- 9 Burgman, CORO 1941/1942, 2/10. Bouman, Driekleur, 123. In 1917 werd in Nederlands-Indië de dienstplicht voor onderdanen van Nederlandse nationaliteit ingevoerd. De benoeming tot reserveofficier van inheemsen die daartoe een verzoek indienden, was wel mogelijk op grond van het Reservebesluit (artikel 6 Ind. Stbl. 7923 nr.518)
- 10 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 66. Met de cursussen 1936/1937 tot en met 1940/1941 leverde het CORO 133 aspirant-beroepsofficieren af aan de KMA en circa 150 reserveluitenants en militie-vaandrigs. Niet meegeteld de verdere opleiding van de circa 150 militiesergeanten/-wachtmeesters van de CORO-lichting 1941/1942 en van de officiersklassen van de Inheemse Militie, waaraan een eind kwam door de Japanse landingen op Java. Wel zou deze laatste CORO-lichting nauw betrokken worden bij de gevechten noord van Bandoeng.
- 11 Bouman, Driekleur, 125, Bijvoegsels 4 en 6 bij Bijlage X. Het aantal voor de CORO-cursus 1940/1947 onder de wapenen geroepen inheemse aspiranten bedroeg tenminste 26. Hiervan gingen elf als cadet-sergeant naar de KMA, werden vijf ingedeeld als militie-vaandrig (CORO) en één als Kort Verband militie-vaandrig (CORO). Het aantal inheemse cursisten van de CORO-cursus 1941/1942 bedroeg tenminste acht.
- 12 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 38, 42, 52-55. Burgman, CORO 1941-1942, 2/12, 3/223/31. In de tweede periode werden voorts fysieke vaardigheden, wapenkennis en schietvaardigheid vergroot (schietoefeningen in het infanterie-schietbivak Tjipatat met karabijn-mitrailleur, pistool M11 en handgranaatwerpen). Sectie- en compagniesexercitie werden beoefend. De in alle drie perioden voortgezette lessen tropenhygiëne, preventieve maatregelen te velde en inzicht in de meest voorkomende infectieziekten zouden goed van pas komen tijdens krijgsgevangenschap.
- 13 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 44-46, 55-62. Burgman, CORO 1941-1942, 2/12, 3/31-4/44. In de derde periode werd de kennis uit vorige perioden verdiept. Bij meerdaagse oefeningen werd de marsvaardigheid wederom opgevoerd. Nieuwe vakken waren pionieren, straf- en tuchtrecht. Er werd enige instructie gegeven in de organisatie van het regiment

- infanterie en tactiek der verbonden wapens. Bij twee schietseries werd geschoten met karabijnmitrailleur, pistoolmitrailleur en werd handgranaatwerpen beoefend. Ook het Voorschrift Politiek Politionele Taak van het Leger (VPTL) ontbrak niet op het lesrooster.
- 14 Brief luitenant-kolonel F.F. Hubeler dd 10-3-2002. Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 46-49, 59-62. Naast motortechneek stond ook motorfietsrijden op het programma, stellingverkenning werd namelijk op Harley Davidson motoren uitgevoerd.
- 15 Het tweede jaar werd versterkt met twee cadetten-sergeant van KMA-Breda, P.J. de Jager en M.H. Mesdag, die het bezette Nederland waren ontvlucht.
- 16 Brief kolonel b.d. C.A. Heshusius dd 22-3-2002.
- 17 Brief luitenant-kolonel J.R.J. Rugebregt dd 12-3-2002. Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 73, 74, 167. Tot de vakken van het studiejaar 1940/1941 behoorden tactiek, strategie en krijgsgeschiedenis, wiskunde en geodesie, pionier- en versterkingskunst, militair straf- en tuchtrecht, gasdienst, maleise taal, Arabisch schrift lezen en schrijven, militaire aardrijkskunde, militaire gezondheidsleer, psychologie, schermen, atletiek en sport.
- 18 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 77.
- 19 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 91. Tot de zeer geapprecieerde docenten behoorde luitenant-kolonel b.d. I.T. Horstink (Topografische Dienst), die geodesie, land- en volkenkunde en Maleis doceerde. Generaal-majoor titulair b.d. dr. P. van Hulstijn doceerde militair straf- en tuchtrecht. De uitstekende docent militaire gezondheidsleer kapitein-arts M.M. Hilfman, behalve onderdeelarts van het Depot Bataljon ook KMA-arts, had geregeld dat iedere ochtend twee ouderejaars-infanterie cadetten het ziekenrapport bijwoonden om ervaring op te doen voor het geval zij later op een buitenpost eerste hulp zouden moeten verlenen.
- 20 Brief kolonel b.d. C.A. Heshusius dd 22-3-2002. Het aantal cavalerie-cadetten was gering. Voor het 'hulpwapen' der cavalerie - vier eskadrons te paard - werden in 1936 in Engeland twaalf pantserauto's van het type Alvis-Straussler besteld. In het kader van de modernisering van het KNIL werden na langdurige proefnemingen in Engeland tanks - 'vechtwagens' genoemd - van het type Vickers-Carden Lloyd besteld. Ze waren slechts uitgerust met een Vickers mitrailleur en werden ingedeeld bij de infanterie. In 1940 waren er 24 stuks binnengedruppeld toen de KNIL-bestelling werd geannuleerd. De vijfhonderd Amerikaanse tanks die daarna werden besteld, zouden nooit worden afgeleverd.
- 21 Brief l.kol b.d. F.F. Hubeler dd 10-3-2002 en gesprek met wijlen l.kol b.d. H.E.W. Kerdijk dd 164-2002. Ook de 10,5 cm luchtdoel werd behandeld. Eénmaal per week ging het tweede jaar naar het DMA voor paardrijden en voortgezette opleiding motorrijden. Tot de exacte vakken behoorden hogere wiskunde en digitale rekenmethodieken.
- 22 Het vaandel bleef gedurende de Japanse bezetting verborgen en werd na de oorlog plechtig aan het Bredase cadettencorps overhandigd.
- 23 Brief eerste luitenant b.d. ir. H.J. Saaltink.
- 24 In november 1946 vestigde de School Reserve-Officieren Infanterie zich in het complex. Ook de staf van het Directoraat Centrale Opleidingen streek er neer.
25. Brief lkol b.d. F.F. Hubeler dd 10-3-2002. De Ite Afdeling bestond uit: Eén batterij à vier stukken 10,5 cm plus vierling-mitrailleurs 12,7 cm, voorzien van een centraal vuurleidingstoestel (Eerkog-Nederland) en in vaste opstelling. Daarnaast had de afdeling twee batterijen van resp. 8 en 4 cm. De batterij waarbij kornet Hubeler als batterijofficier

- was ingedeeld, haalde drie bommenwerpers en twee 'Navy O (zero)' jachtvliegtuigen neer in het tijdvak vóór de Japanse landingen.
- 26 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 103. Brief Ikol F.F. Hubeler dd 7-5-2002.
- 27 Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 120-127.
- 28 Brief majoor b.d. J.M. Koster dd 16-3-2002. Brabänder, Officiersopleidingen KNIL, 160-166. Burgman, CORO 1941/1942, 6/49-6/70, I-81/I-83. Negen sergeanten-CORO sneuvelden 6 maart 1942, vijf werden ernstig gewond. Onbevestigde berichten spraken van 112 gesneuvelden onder de inheemse recruten van het 3e Depot Infanterie.
- 29 Brief luitenant-kolonel J. Boom dd 26-2-2002. Brief majoor J.M. Koster dd 16-3-2002. Cadetvaandrig Boom was in krijgsgevangenschap op diverse locaties voorman van de cadetten van het jongste jaar.
- 30 Over het lot van de pro-Nederlands ingestelde cadet-brigadier Mas Soeprio bestaat helaas tot op heden geen duidelijkheid.
- 31 Gesprek met luitenant-generaal b.d. TNI Askari op 10-11-1988 te Jakarta.
- 32 Aldus een uitspraak van generaal b.d. TNI Nasution. Luitenant-generaal b.d. TNI Simatupang verwoordde het tijdens het interview dd 3-11-1988 aldus: Voor ons was het doel niet om militaire carrière te maken, zoals de vorige generatie dat deed, maar om in een nieuwe tijd een bijdrage te leveren aan onze vrijheidsovertuiging.
- 33 Bugman, Driekleur, 132-146, 209-311.
- 34 Brief eerste luitenant KNIL b.d. ir. H.J. Saaltink dd 19-3-2002.
- 35 Voor dit artikel heb ik overvloedig gebruikgemaakt van de bestaande geschiedschrijving over KMA-Bandoeng en Corps Opleiding Reserve-Officieren. Ik ben mijn 'Indische vrienden' die ik om enige aanvullende informatie vroeg, zeer erkentelijk voor de prompte en hartelijke respons.